

Llengua, afectes i inconscient

Revista Catalana de Psicoanàlisi, Vol. XXXI/2

Elena Fieschi Viscardi¹
Barcelona

El català no és per a mi llengua nativa. Ni tan sols és la segona o la tercera llengua que vaig aprendre després de l'italià. Actualment, no obstant, parlo, llegeixo, escric, penso i somio sobretot en català. L'ús del català no es dona solament en les meves relacions quotidianes (quan no són en castellà, o en italià amb els fills i la família i els amics d'Allà). Sovint sense adonar-me'n uso el català també en el meu diàleg íntim amb mi mateixa. Això és lògic ara, al cap de tants anys de viure a Barcelona, però té una història que va començar molt aviat i en la qual el doctor Folch va tenir un paper rellevant.

El meu primer aprenentatge del català va ser de la mà de la gramàtica de Fabra i d'una novel·la de Montserrat Roig. Les converses i les cartes amb el qui ara és el meu marit, en aquell primer temps les fèiem cadascú en la seva llengua i ens anàvem entenent. De fet no sabia res d'aquest idioma ni d'aquest país, on venia a viure.

Ara, al cap de molts anys, sento el català com si també fos per a mi llengua nativa, amb uns matisos, naturalment. I em pregunto en quina mesura això és

---

1. Psicoanalista de nens, adolescents i adults SEP-IPA. E-mail: efieschi@gmail.com

cert i com això ha pogut passar. Aquesta meva pregunta s'assembla a la que es va fer E. Vélikowsky en 1938²: *Une langue nouvellement acquise peut-elle devenir la langue de l'inconscient?* La conclusió afirmativa d'aquest autor, basada, entre altres, en l'anàlisi de la transposició de jocs de paraules del francès al jiddish en els somnis d'uns pacients, no és compartida per altres autors³, que afirmen que l'inconscient no té idioma, o en té molts. Aquest debat acaba portant a la controvèrsia (que ara no ve al cas) sobre si l'inconscient està o no estructurat com un llenguatge. En el meu cas, la pregunta es refereix al precoç somiar en català i a l'ús de dites i jocs de paraules, a l'expressió dels afectes i a la manera de passar d'un idioma a l'altre, ara ja sense adonar-me'n. Certament a l'inconscient hi conviuen idiomes diferents i afectes sense paraules. Però com arribar a conèixer-los i a expressar-los?

Penso que a la meva particular situació hi van contribuir diversos elements: en primer lloc, el català va esdevenir llengua de la meva vida emocional i afectiva; al cap de poc, va començar essent també la llengua de la meva anàlisi i del meu aprenentatge i formació. I més tard em vaig endinsar en els misteris, les dificultats i la passió de la traducció, alhora que començava la meva vida professional.

Vaig començar la meva vida a Barcelona decidida a no ser-hi estrangera, a fer meua la ciutat, les relacions, els aspectes vitals i culturals. El primer pas era, segons la meua manera de veure-ho, la llengua. Això, sense deixar gens ni mica la meua vida interior i relacional *italiana*. Aprendre una llengua canvia la nostra relació amb el món, diuen Amati Mehler et al. (1990), i no és fàcil romandre fidel a si mateix en el canvi. "Aprendre a parlar una llengua és una oportunitat per 'reinventar-se', per a reconstruir-se de nou, per a esdevenir i convertir-se tal com ens agradaria ésser si poguéssim tornar a nàixer i modelar-nos amb les nostres pròpies mans" (Herrero, 2014). Com li va passar a Ewa Hoffman (1989)⁴, emigrada al Canadà a l'adolescència, que no es reconeixia en el nou nom que, en anglès, li va atribuir la mestra el primer dia d'escola, recordo com em va costar acostumar-me al canvi d'accent en el meu nom, d'Élena (en italià) a Elena, quan vaig renunciar a explicar-ho a cada nova persona que coneixia aquí. Ewa, polonesa esdevinguda Eve a Vancouver, havia marxat de Cracòvia amb els pares als 13 anys, en els anys 50, per una decisió que no comprenia i amb una nostàlgia que creixia amb aquesta incomprensió. Jo vaig marxar per desig i per amor, però sentir el meu nom amb el seu accent originari m'encenia i m'encén una nostàlgia dolça, no amarga, però encara viva.

---

2. Citat per Amati-Mehler et al. (1990).

3. E. Pichon, citat per Amati-Mehler et al. (1990).

4. Citat per Amati-Mehler et al. (1990).

Em trobava, a Barcelona, en una societat on el pas del català al castellà i viceversa es donava de manera per a mi misteriosa i quasi imperceptible. Vaig pensar llavors que representaria una dificultat aprendre alhora català i castellà. Així, vaig començar pel català i pregava els amics catalans i els que no ho eren, però una mica en sabien, de parlar-me així. (Anys més tard els vaig demanar que m'ajudessin a aprendre castellà.) Tot just matriculada a la Universitat, on en aquell moment es parlava català i castellà de manera molt barrejada i indistinta, em vaig adonar que d'entrada no m'era fàcil saber en quin idioma feien classe els professors, com parlaven els companys, com passar del castellà dels textos a la llengua parlada per algun docent en algun moment, i viceversa. Prendre apunts era tot un repte!

Cal tenir en compte, a més, que el lèxic dels amics i familiars catalans que freqüentava era sovint molt influït, encara, pel castellà. A casa, llavors, deien *el 'grifu'*, i jo no em podia creure que la professora de català digués l'"aixeta". Tot plegat es tractava d'aprendre i de posar ordre en el que anava aprenent.

La part més difícil d'aquest procés estava a mantenir la continuïtat dins del canvi i aprendre a ser jo, Élena i Elena a la vegada.

Vaig començar l'anàlisi amb el doctor Pere Folch quan portava un parell de mesos vivint a Barcelona, a Catalunya, un país del qual pràcticament desconeixia l'existència fins a mig any abans. (El doctor Folch em deia algun cop 'senyora Fieschi', durant l'anàlisi, pronunciant el meu cognom com *Fieski*, a la italiana.) Venia d'un procés analític començat a Itàlia. Un altre canvi.

El doctor Folch em va oferir la possibilitat d'analitzar-me en anglès, però vaig pensar que era millor que l'anàlisi fos en un idioma propi d'almenys un de nosaltres. I que jo desitjava aprendre. No sabia en aquell moment on em portaria aquesta decisió. Penso que va ser una decisió coratjosa per part d'ambdós membres d'aquella parella analítica que s'acabava de constituir. Vam començar manllevant, de tant en tant, paraules d'altres llengües, per ajudar-nos en la comprensió. Però recordo que aviat vàrem deixar de fer-ho. Crec que mentre les paraules en català començaven a assolir un caràcter familiar i íntim, l'anglès, per exemple, romania una llengua més aviat asèptica, mancada de gust i olor, poc capaç de traduir els meus records antics i les meves noves experiències. A la vegada passava una cosa curiosa: obligada a parlar més lentament, a cercar en el bosc de les paraules noves, amb els seus sons i la seva aura de sensacions, quan conquistava una nova manera d'expressar-me, ja l'havia degustat, escoltat dins meu i en usar-la li atribuïa un valor especial, tot meu, tot nostre.

Hi ha paraules, però, que no tenien per a mi una traducció emocional adient i que tenien molta importància en el moment d'expressar afectes i retrobar records. Si jo deia "*la mare, la meva mama*", això no podia ser mai el mateix que "*la mamma, la mia mamma*", amb les seves tres 'emmes'. I així

en deia, quan a l'anàlisi parlava d'ella, especialment els primers temps. També em passava amb les paraules referents al sexe, que eren més etèries per a mi en català, en aquell temps, així que també era potser més lleuger el meu parlar de temes íntims. Les paraules apareixen nues i vaig haver d'aprendre a tornar-les a vestir de sentits i emocions. El fet que a l'anàlisi jo utilitzés aquestes paraules noves i nues per descriure i narrar vivències antigues i denses de sensacions, compartint-les amb la persona viva de l'analista que me les retornava amb la seva veu, probablement em va ajudar a fer aquest procés d'apropiació del català.

Un altre aprenentatge va ser el de les expressions idiomàtiques. Un dia, potser amb el desig i la curiositat de veure el meu analista, estant estirada al divan, li vaig mirar les sabates i vaig observar que tenia els peus petits. El doctor Folch em va preguntar si coneixia l'expressió "quin peu calça", una frase que mai més no he oblidat.

Quan m'equivocava parlant, cosa que d'entrada passava força sovint, de vegades ell repetia en la seva interpretació la paraula o la frase de la forma correcta, sense fer-ho pesar, dins del natural desenvolupament del diàleg; d'altres no deia res, i algun cop m'havia corregit directament, dient-me'n la forma correcta, sobretot quan la meva expressió era difícilment comprensible. Tot això anava passant de vegades sense que jo me n'adonés en aquell moment, i d'altres de manera més conscient.

Els meus somnis eren més aviat en italià, però al cap de poc temps, potser uns mesos, vaig començar a somiar també en català, d'acord amb les circumstàncies de cada somni. Aquest procés va ser més o menys paral·lel al procés natural de la vida 'desperta', on el català agafava lloc en tots els aspectes quotidians i en les relacions afectives d'aquí, mentre l'italià romania present en les relacions amb els fills, la família d'origen, els amics d'Allà i moltes lectures. A poc a poc he deixat d'advertir en quin idioma transcorria el meu pensament.

Així, l'aprenentatge de mi mateixa, de la llengua i de la psicoanàlisi han anat de la mà. Em ve al cap una anècdota que vaig sentir o llegir a propòsit de Melanie Klein: durant els bombardejos de Londres, vivia i treballava en un poble i quan cada dia un petit pacient anava a casa seva per a les sessions d'anàlisi, un veí va preguntar al nen què anava a fer cada dia a casa d'aquella senyora, i ell va contestar que anava a ensenyar-li l'anglès. Jo puc dir que amb el doctor Folch vaig aprendre català, no solament com a idioma de comunicació conscient, sinó també com a mitjà de comunicació inconscient, dins meu i amb el meu analista.

Al cap de poc temps vaig començar a traduir per a la doctora Coromines, primer els treballs que ella presentava a Itàlia, més endavant el seu llibre. Aquesta tasca em va obligar a la precisió en l'expressió i va estimular la meua curiositat pels mots.

La segona etapa d'aquest aprenentatge va començar un temps després d'acabar l'anàlisi i la formació. Va ser quan em vaig incorporar al grup de companys que amb Pere Folch s'ocupava de traduir els textos d'altres idiomes (especialment de l'anglès) al català. No es tractava simplement de traduir, sinó també de trobar la millor traducció de mots dels quals era difícil trobar l'equivalent en la nostra llengua, continuant la tasca que el mateix Pere Folch havia emprès feia temps, reflectida en els articles recollits a la *Revista Catalana de Psicoanàlisi* sota l'epígraf de *Qüestions de Lèxic*. Es tracta d'una tasca fonamental - en tots els àmbits científics, tècnics i culturals - per a tots els idiomes que no han tingut un reconeixement oficial durant molt de temps i han perdut lèxic i precisió. Una de les feines que vaig fer mentre em formava com a psicoanalista, va ser contribuir a construir un lèxic italià-català de fusteria! i aquí vaig veure la gran pèrdua que hi havia hagut en els ambients acadèmics del llenguatge català propi dels gremis, així com de les expressions científiques correctes.

Pere Folch va contribuir amb tota la seva tasca clínica i docent a la construcció d'un lèxic psicoanalític català, i aquests articles en són un parcial recull. Per a mi va ser una oportunitat de reflexionar amb ell i un grup de companys i de ser estimulada per la seva passió, intel·ligència i capacitat incansable de treball.

Entre totes les *Qüestions* destacaria la referida a la traducció de *consciousness* i *awareness* (Castell et al., 2009). Per a mi era un tema d'especial interès, ja que en italià hi ha la possibilitat de traduir aquests dos conceptes amb dues paraules corresponents i diferents, cosa més difícil en català, on per *awareness* s'ha de recórrer de vegades a una perífrasi i no hi ha una única precisa correspondència. A partir d'aquí ens vàrem endinsar en què creïem que era la *consciència*, i els seus diferents nivells. Durant el recorregut de moltes reunions al despatx de Pere Folch, l'aprofundiment d'aquesta reflexió en algun moment va prevaldre sobre la disquisició sobre la dificultat de traducció, però finalment vam poder recollir aquestes reflexions i proposar unes traduccions possibles, que es troben ara en l'article, expressant el pensament de tots, però amb l'ús magistral de la llengua que sabia fer en Pere.

Aquest aspecte, la seva contribució al meu aprenentatge del català, representa una part petita del meu agraïment a en Pere Folch, i aquí desitjo donar-ne testimoni.

BIBLIOGRAFIA

- AMATI-MEHLER, J. et al. (1990). *La Babele dell'inconscio*. Milano, Raffaello Cortina Editore
- CASTELL, E. et al. (2009). "Consciència, estats de consciència i la seva negativitat". *Revista Catalana de Psicoanàlisi*, XXVI-1, pp. 121-130

- HERRERO S. (2014). 'Dolor de llengua' d'Enric Larreula. In www.levante-emv.com
- HOFFMAN, E. (1989). *Lost in translation. A new life in a new language*. New York, E.P. Dutton
- LARREULA, E. (2002). *Dolor de llengua*. València, Edicions 3 i 4
- VÉLIKOWSKI, E. (1938). "Jeu de mots hébraïques. Une langue nouvellement acquise peut-elle devenir la langue de l'inconscient?" *Revue Française de Psychanalyse*, 10